

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Вікторії Миколаївни Піщанської

«КОЗАЦЬКА КУЛЬТУРА ДОБИ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО:
РЕЛІГІЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ СИНКРЕТИЗМ ДУХОВНОЇ СФЕРИ»,

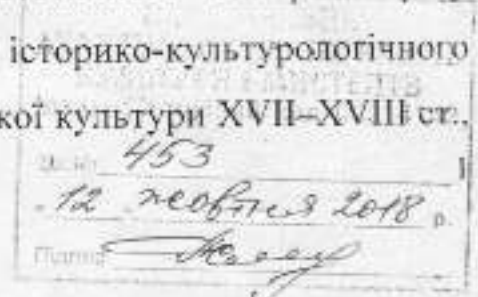
поданої на здобуття наукового ступеня доктора культурології

за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури

В українському суспільстві сьогодні є відчутним підвищений інтерес до питань культуротворення, тому актуальним виявляється звернення до культурно-історичних феноменів становлення української духовності. З точки зору дослідження історії української духовної культури на особливу увагу заслуговує вивчення процесів, що відбувалися в період XVII–XVIII ст. – у козацьку добу. Їх багатовекторність зумовлює наявні інтерпретації з позицій різних наук: історії, філософії, літературознавства, етнології, фольклористики, культурології та інших галузей гуманітарного знання, наукової актуалізації всього, що лежить в основі буття і культури української нації. Це дозволяє стверджувати, що дисертаційна праця В. М. Піщанської, присвячена теоретичному виявленню особливостей козацької духовної культури як світоглядно-ментального стрижня українського Бароко в його етнокультурних та регіональних специфікаціях, є актуальною та відповідає вимогам сучасного культуротворення, що базується на відродженні глибинних традицій формування духу нації.

У багатозначному процесі становлення етнокультурних засад національної ідентичності дисертантка виокремлює феномен українського козацтва, духовної сфери його культури, що набула ознак «козацького Бароко».

Для наукової новизни дослідження принципово важливим стало те, що авторка з'ясувала суть і значення релігійно-естетичного синкретизму у формуванні духовного світу козацтва. З точки зору історико-культурологічного підходу визначена унікальна духовна сфера козацької культури XVII–XVIII ст.

досліджений властивий лише для неї ментальний емоційно-психологічний настрій та релігійно-естетичний пафос художньої творчості, розкрита особня стилістика козацького бароко на прикладі мистецької спадщини запорозького козацтва та її впливу на українське бароко в цілому.

Відтак, наукова новизна одержаних у дисертаційному дослідженні положень і висновків є очевидною. Вона полягає передусім у тому, що авторка уперше в українській культурології комплексно проаналізувала ті культурно-історичні засади і чинники, які позначилися на особливостях формування релігійно-естетичного синкретизму духовної культури Запорозького козацтва, визначити певні етнокультурні ознаки козацького Бароко в контексті культурологічної регіоніки. Крім того, набули культурологічного осмислення теоретичні ідеї щодо особливостей козацького сакруму і художньо-естетичного мислення доби козацького бароко. У зв'язку з цим досліджена естетична символіка сакрального як атрибут духовної сфери козацької культури.

Заслуговує схвалення здійснення в дисертації комплексного історико-культурологічного дослідження сутності форм духовної сфери козацької культури та релігійно-естетичного синкретизму як її системоутворюючої характеристики, чому відповідає авторська настанова на синтез історіографічних і теоретичних даних заради створення загальної картини козацької культури доби українського Бароко.

Дисертантка поєднує у комплексній поліметодології дослідження відповідні методи, ґрунтовані як на усталених, так і новітніх теоретико-методологічних підходах та принципах і, передусім, на міждисциплінарному інтегруванні провідних методів сучасної культурології, філософії етнокультури та мистецтвознавства. Зокрема, принцип єдності теоретичного й історичного розкривається в контексті етнокультурології та культурологічної регіоніки, що виявляється в органічному поєднанні теоретичного аналізу релігійно-естетичного синкретизму із опрацюванням конкретно-історичної і регіональної специфіки розвитку козацької культури у кінці XVII – першій половині XVIII ст. на теренах Нижнього Придніпров'я. такий підхід дозволив достовірно

обґрунтувати особливості козацької духовної культури як світоглядно-ментального стрижня українського Бароко в його етнокультурних та регіональних специфікаціях.

Наскрізною концептуальною лінією роботи є вивчення основних аспектів духовності українського козацтва XVII–XVIII ст. Дисертанткою акцентовано провідну роль православ'я у формуванні козацької духовної культури досліджуваного періоду, бо саме воно визначало релігійні засади становлення української державності та культури і опрацьовано проблему співвідношення духовних, перш за все релігійних та естетичних чинників формування українського, зокрема козацького Бароко. Розглядаючи питання духовності українського козацтва, дослідниця особібно зосередила увагу на культурно-історичних особливостях барокової культури України доби Козаччини і Гетьманщини, які є фундаментом її самобутності й неповторності, унікальності та автентичності, що особливим чином підкреслює актуальність даної роботи. Автором висвітлено значення релігії та роль мистецтва в культурних процесах, що відбувалися в Україні в період XVII – XVIII ст. під впливом барокових тенденцій і феномену українського козацтва, досліджено вплив світоглядно-релігійних ідей і народної «естетики» на формування духовної сфери козацької культури. Дисертантка чітко визначила провідні засади духовності як базисні структурні складові у функціонуванні етнокультурної ментальності, світогляду та мистецтва в контексті українського Бароко.

Зокрема, авторкою досліджено роль гендерних засад, що визначають основи духовності українського козацтва та окреслено найважливіші культурологічні аспекти проблеми значення жіночого начала в українській етноментальності, статусу та ролі жінки в козацькій культурі. Виявлено репрезентацію різноманітних аспектів буття українців в інших гендерних вимірах козацької культури, зокрема позначено чоловічі засади козацького братства, в яких головним чином відображується захисний, оборонний досвід становлення й існування українського етносу.

Важливим культурологічним доробком дисертантки є дослідження народних джерел та етнокультурних специфікацій козацького Бароко. На основі аналізу художніх особливостей козацького мистецтва XVII – XVIII ст. авторка розкриває взаємовплив процесу формування козацького культурного середовища та розвитку українського Бароко як етнонаціонального художнього феномену. У дисертації доведено, що козацьке Бароко репрезентує стильові та змістові аспекти загального розвитку барокового мистецтва крізь призму еволюції синкретизму релігійного та естетичного в народних традиціях та гуманістичних ідеях доби. Тут акумулюються успадковані етнокультурні звичаї, набуті традиції козацького культурного середовища та світоглядно-естетичні засади бароко, створюючи своєрідне автентичне явище – козацьке Бароко. Авторкою показано, що головним принципом творення та функціонування козацького Бароко є релігійно-естетичний синкретизм та глибинні засади етнічної культури. Обґрунтовано доводиться, що народному генію, народженому українським козацтвом, вдалося в автентичному мистецтві козацької доби поєднати розмаїту гаму естетичної пам'яті народу, заснованої на глибинних етнічних засадах, з мистецькими тенденціями бароко.

Отже, дисертантка успішно розв'язує культурологічний аспект проблеми, теоретичного обґрунтування особливостей козацької духовної культури як світоглядно-ментального стрижня українського Бароко в його етнокультурних та регіональних специфікаціях.

У висновках розкриті результати дослідження, що свідчать про його концептуальну новизну в розумінні духовної сфери козацької культури доби українського Бароко, що генерується релігійно-естетичним синкретизмом у світогляді, фольклорі, мистецтві українського козацтва. Саме козацька ментальність, релігійний *Sacrum* і художні традиції народу у поєднанні з бароковими особливостями мислення і почування (патетика, антитетика, «гострий розум», «кончето», стилістика «чудного і містеріального») породили неповторну автентичність козацького Бароко, що вплинуло на подальшу долю української культури.

Про ґрунтовність дослідження і достатньо повну апробацію його результатів свідчать опубліковані одноосібно автором монографія та 61 публікація у формах наукових статей і розвідок.

Також матеріали дисертації більш ніж достатньо апробовані на 58 наукових конференціях міжнародного і Всеукраїнського рівня.

Автореферат кваліфікаційної наукової праці В. М. Піщанської дає чітке уявлення про суть і структуру проведеного дослідження, наукову новизну, теоретичну положення, що виносяться на захист, теоретичну та практичну значущість отриманих результатів. Структура і зміст автореферату відповідає композиції та концепції тексту дисертації, що повністю відображені в авторських публікаціях.

Оцінюючи в цілому позитивно дисертаційну роботу В. М. Піщанської, хотілося б уточнити деякі теоретичні позиції дисертантки і висловити побажання на майбутню дослідницьку роботу з даної проблематики.

1. Докладно представлений в дисертації культурологічний вимір козацького бароко, на наш погляд, варто поглибити зверненням до проблеми генезису бароко в Україні, зокрема порівнюючи його з європейським. Компаративний аналіз становлення стилю Бароко в Україні і Західній Європі допоможе краще осягнути як спільні риси, так і відмінності в етнонаціональних формах барокової культури.

2. У вельми цікавій та оригінальній концепції козацького *Sacrum*'у як синкретичної сфери святостей християнської релігії та народного «святівідношення» в козацькій культурі більше уваги можна було б приділити проблемі цінностей в традиційному способі життя.

3. Розглядаючи аспекти формування козацької спільноти і, зокрема, козацького культурного середовища та світоглядно-ментальної парадигмальності «козацької душі», варто більш чітко розкрити відмінність між індивідуальною і колективною свідомістю, в аспекті яких формується психотип козака як носія специфічної етнокультурної ментальності. У зв'язку з цим робота, на наш погляд, лише б виграла від більш розгорнутого аналізу

психологічних рис українського козацтва, зокрема, у соціокультурній площині, що розкриває їх роль у творенні культурних цінностей України XVII – XVIII ст. Апробоване історією є важливим для сьогодення.

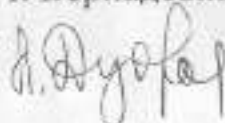
4. Зважаючи на важливість екстраполяції сучасних методів на аналіз культурно-історичного матеріалу, слід зауважити, що доцільним у роботі було б посилення поліметодології аналізу з позицій сучасної науки.

5. На наш погляд, результати ґрунтовного опрацювання великої кількості історичних джерел початку ХХ століття, мали б більший науковий ефект, якби їх результати були б винесені у висновках.

Викладені зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка є оригінальним, самостійним та завершеним дослідженням, що має безперечну новизну та науково-практичну значимість, а здобуті результати є вагомим внеском в теорію та історію культурології.

Дисертаційна праця В. М. Піщанської «Козацька культура доби українського Бароко: релігійно-естетичний синкретизм духовної сфери», цілком відповідає вимогам ДАК МОН України і пп. 9, 10 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а дисертант заслуговує на присудження наукового ступеня доктора культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури.

Офіційний опонент, доктор історичних наук,
професор, виконуючий обов'язки генерального директора
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент НАН України

Л. А. Дубровіна

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
підпис *Л. А. Дубровіна*
ЗАСВІДЧУЮ
учений секретар

